

رابطه بین اندازه و استقلال هیأت مدیره و تأخیر گزارش حسابرسی در بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

معصومه شاهمرادی^۱، عبدالصمد خلعتبری^۲، محمد اشرفی پور^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی شفق، گروه حسابداری، تنکابن، ایران.

^۲ استادیار گروه حسابداری، موسسه آموزش عالی شفق، گروه حسابداری، تنکابن، ایران.

^۳ مدرس گروه حسابداری، موسسه آموزش عالی شفق، گروه حسابداری، تنکابن، ایران.

نام نویسنده مسئول:

محمد اشرفی پور

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین ویژگی های هیأت مدیره شامل اندازه هیأت مدیره، استقلال اعضای هیأت مدیره با شاخص تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی در بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران میباشد. در راستای این هدف، ۱۱ بانک برای دوره ۱۰ ساله مورد پژوهش در بازه زمانی ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۴ انتخاب شدند. برای آزمون فرضیه ها از روش رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان میدهند که بین اندازه هیأت مدیره و تأخیر گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد اما بین استقلال اعضای هیأت مدیره و تأخیر گزارش حسابرسی رابطه معناداری مشاهده نشد.

واژگان کلیدی: اندازه هیأت مدیره، استقلال اعضای هیأت مدیره و تأخیر

ارائه گزارش حسابرسی

مقدمه

اگر مکانیزم بازار و توانایی سهامداران برای کنترل و مراقبت از رفتار مدیران، کافی نباشد، به نوعی نظارت با راهنمایی رسمی خواهد بود. مسأله نمایندگی بین مدیران و سهامداران در سراسر جهان وجود دارد. یکی از راه های در دسترس به منظور کنترل مطلوب بر عملکرد مدیریت، اعمال حاکمیت شرکتی مناسب است. تخصیص منابع شرکت در گرو تصمیمات مدیریت شرکت است. ساختار جدید مالکیت و مدیریت یعنی همان رابطه نمایندگی، دامنه مسئولیت حسابداری را افزایش داد و ارائه گزارش های مالی را بر اساس نیاز استفاده کنندگان ضروری ساخت [2]. از مهم ترین وظایف حاکمیت شرکتی در درون شرکت ها، اطمینان دهی نسبت به کیفیت فرآیند گزارشگری مالی است [3]. آغاز مالکیت شرکتی از طریق مالکیت سهام، تأثیر چشمگیری بر روش کنترل شرکت ها داشت. جدایی مالکیت از مدیریت منجر به یک مسأله سازمانی مشهور، به نام «مسأله نمایندگی» شد. یکی از فرضیات اصلی تئوری نمایندگی این است که مدیر و مالک تضاد منافع دارند. در این شرایط، مدیران برای دستیابی به عایدی کوتاه مدت و متفرقه تحریک می شوند که منجر به کاهش ارزش منافع و رفاه سهامداران می شوند. این مسأله نمایندگی، ضرورت کنترل مدیریت شرکت ها توسط سهامداران را نشان می دهد. به طور مشابهی عقیفی و همکاران (۲۰۰۱) استدلال می کنند که بین پایان سال مالی و انتشار صورت های مالی هر چند زمان کمتر باشد صورت های مالی با ارزش تر هستند (زیرا رقبا برای بدست آوردن اطلاعات از منابع جایگزین استفاده می کنند) [6]. تمرکز بیشترین گزارش ها روی بازارهای پیشرفته و در صورتیکه توجه کمتری به بازار در حال توسعه داده (نوظهور) می باشد. آن استدلال شده است که تأخیر حسابرسی یک مسئله بخصوص مهم در بازار سرمایه در حال ظهور است، که در آن صورت های مالی حسابرسی تنها منبع اعتماد ز اطلاعات در دسترس به سرمایه گذاران است [11]. بطور کلی اقدام های مختلفی که اخیراً توسط سازمان های نظارتی انجام شده است نشان می دهد که تنظیم گزارش های بموقع از اطلاعات مالی یک اولویت برای سرمایه گذاران است. [13] از این رو در این تحقیق، تأثیر ویژگی های هیأت مدیره از قبیل اندازه و استقلال اعضای آن بر تأخیر در ارائه گزارش های حسابرسی در بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مورد مطالعه قرار خواهد گرفت چرا که صنعت بانکداری از مهمترین بخشهای اقتصادی هر کشور محسوب می شود. بانکها به عنوان واسطه منابع پولی در کنار بورس و بیمه از ارکان اصلی بازارهای مالی شمرده می شوند. بانکداری در اقتصاد ایران نیز از اهمیت ویژه برخوردار است؛ زیرا به دلیل عدم توسعه لازم بازار سرمایه، در عمل این بانکها هستند که عهده دار تأمین مالی بلند مدت می باشند. با توجه به نقش بانکها در اقتصاد، کارایی آنها نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار خواهد بود.

۱. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

یکی از مسایلی که در تحقیقات تجربی در بادی امر خود نشان می دهد مسأله انتخاب تاریخ رویداد، یعنی انتخاب تاریخ انتشار تاریخ گزارش حسابرسی است. بموقع بودن هم مربوط بودن و هم صادقانه بودن اطلاعات را شامل می شود. تأخیر در گزارش حسابرسی می تواند بموقع بودن انتشار اطلاعات حسابداری را تحت تأثیر قرار دهد [12]. از نظر برزیده و معیری (۱۳۸۵) افشای بموقع اطلاعات صورت های مالی حسابرسی شده نقش مهمی در کاهش توزیع نامتقارن اطلاعات مالی دارد. بموقع بودن گزارش های حسابرسی شده تحت تأثیر چندین عامل است و درک این عوامل می تواند به بهبود فرایند برنامه ریزی حسابرسی و افزایش اثربخشی کار حسابرسی کمک کند [1].

اطلاعات حسابداری با کیفیت بالا به منظور کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران شرکت و سرمایه گذاران خارجی (بیرونی) است بهر حال حتی صورت های مالی با کیفیت بالا برای شرکت کنندگان بازار که به دنبال تصمیمات سرمایه گذاری هستند چنانچه حاوی اطلاعات حسابداری کم اهمیت و قدیمی نیز باشند مفید است. ادعا بر این است که انتشار بموقع صورتهای مالی جزء اساسی ترین عملکرد مناسب برای بازار سرمایه است. بطوریکه آن در کاهش اثرات مبادلات تجاری، ریزش و پراکندگی کمک نمایند. [4] (خدا مرادی، ۱۳۹۲)

دیبا و اونوچکو (۲۰۱۳) استدلال می کنند که تأخیر در انتشار صورت های مالی حسابرسی شده می تواند باعث اعتماد کمتر به اعلان سود از دیدگاه سرمایه گذاران شوند. بموقع بودن ارائه صورت های مالی کانون توجه فزاینده قانونگذار در عرصه جهانی است [8].

با توجه به اینکه در سال های اخیر پیشرفت های قابل ملاحظه ای در استقرار نظام راهبری شرکتی (حاکمیت شرکتی) از طریق قانون گذاری و نظارت و نیز اقدامات داوطلبانه شرکت ها در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه صورت گرفته است. سرمایه گذاران و سهامداران آگاهی بیشتری در مورد ضرورت و اهمیت راهبری شرکتی یافته اند و نسبت به پی گیری استقرار این نظام در شرکت ها علاقه مند شده اند. در ادامه این بخش هر یک از ویژگی های هیأت مدیره مورد استفاده در این پژوهش و اثر هر یک از آنها بر تأخیر در گزارش حسابرسی توضیح داده می شود.

اندازه هیأت مدیره

براساس ادبیات، ترکیب هیأت مدیره از نظر اندازه، اثر مهمی بر کارایی، اثربخشی و رفتار نظارتی مدیران دارد. هیئت مدیره بزرگتر می تواند به علت جمعیت تخصص و منابع برای سازماندهی، مفیدتر باشد، اما افزایش بیش از حد تعداد مدیران، این مزایا را با افزایش هزینه های مرتبط با زمان تصمیم گیری طولانی تر و ارتباط ضعیف تر مدیران خنثی می کند و اثر معکوس دارد. عقاید کلی نشان می دهد که اندازه هیئت مدیره با کیفیت کنترل و به تبع با افشاء رابطه عکس دارد. در نتیجه فرض می شود که تعداد مدیران هیئت مدیره با افشاء رابطه عکس دارد.

استقلال هیأت مدیره

از دیدگاه تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیر موظف در هیأت مدیره شرکت ها و عملکرد نظارتی آنان به عنوان افرادی مستقل، به کاهش تضاد منافع موجود میان سهام داران و مدیران شرکت در جلسات هیأت مدیره، کمک شایانی می کند. مدیران غیر موظف با دیدگاهی حرفه ای و بی طرفانه، در مورد تصمیم گیری های مدیران مذکور به قضاوت می نشینند. بدین ترتیب هیأت مدیره شرکت با دارا بودن تخصص، استقلال و قدرت قانونی لازم، یک سازوکار بالقوه توانمند شرکت به حساب می آید [9]. مثال هایی از چنین مسئولیت های کلیدی عبارتند از تضمین سلامت گزارشگری مالی و غیر مالی، بررسی معاملات با اشخاص غیر وابسته، معرفی نامزدهای عضویت در هیأت مدیره و مدیران اجرایی اصلی و تصمیم گیری در مورد حق الزحمه هیأت مدیره. [10]

۲. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی-کاربردی می باشد و از مدل رگرسیون برآوردی برای آزمون همبستگی و ارتباط میان متغیرها استفاده می کند. دوره زمانی این پژوهش از ابتدای سال ۱۳۸۵ تا انتهای سال ۱۳۹۴ (یک دوره ۱۰ ساله) در نظر گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق، کلیه بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۴ (دوره ۱۰ ساله) است. روش نمونه گیری در پژوهش حاضر، روش حذف سیستماتیک می باشد، ۱۱ بانک سرمایه، صادرات، تجارت، پارسیان، دی، انصار، ملت، سینا، اقتصادنوین، پاسارگاد و کارآفرین نمونه آماری این پژوهش را تشکیل می دهند. بنابراین این پژوهش از نوع علی همبستگی و از لحاظ روش شناسی از نوع شبه تجربی و پس رویدادی و در حوزه تحقیقات اثباتی حسابداری است که با اطلاعات واقعی صورت می گیرد. این پژوهش از لحاظ ماهیت و اهداف از نوع کاربردی است. هدف تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. در عین حال، از نظر روش گردآوری و تحلیل داده ها، این پژوهش از نوع علی-همبستگی است. برای معناداری کل مدل از آماره F فیشر و برای آزمون معناداری ضرایب رگرسیون از آزمون t استیوونت استفاده می شود. برای تعیین این که داده های مورد بررسی از نوع ترکیبی هستند یا داده های تابلویی از آزمون F لیمر استفاده می شود. داده های تابلویی خود به دو دسته اثرات تصادفی و اثرات ثابت تقسیم می شوند و برای تعیین این موضوع از آزمون هاسمن استفاده می شود. برای آزمون فرضیه ها از روش رگرسیون چند متغیره مبتنی بر داده های تابلویی به روش حداقل مربعات معمولی (OLS) استفاده می شود.

فرضیه های پژوهش عبارتند از:

بین اندازه هیأت مدیره و تأخیر گزارش حسابرسی رابطه وجود دارد.

بین استقلال اعضای هیأت مدیره و تأخیر گزارش حسابرسی رابطه وجود دارد.

برای آزمون فرضیه های پژوهش حاضر، از مدل زیر استفاده می شود:

$$Delay_{it} = \beta_0 + \beta_1 BS_{it} + \beta_2 Ind_{it} + \beta_3 Opin_{it} + \beta_4 Size_{it} + \beta_5 Prof_{it} + \beta_6 Complx_{it} + \beta_7 Lev_{it}$$

که در آن:

Delay = میزان تأخیر در ارائه گزارش حسابرس، متغیر وابسته است که از طریق محاسبه لگاریتم تعداد روزهای بین تاریخ پایان سال

مالی و تاریخ گزارش حسابرس بدست می آید)

-متغیرهای مستقل شامل:

BS = اندازه هیأت مدیره (لگاریتم تعداد کلی اعضای هیأت مدیره)

IND = استقلال هیأت مدیره (نسبت اعضای غیرموظف هیأت مدیره به کل اعضاء در هیأت مدیره)

متغیرهای کنترلی:

OPIN = اظهار نظر حسابرسی (اگر اظهار نظر حسابرس مقبول باشد عدد یک و در غیر اینصورت صفر است)

SIZE = اندازه شرکت (لگاریتم طبیعی میزان سپرده های بانک)

PROF = سودآوری (تقسیم سود خالص بر جمع کل دارایی ها)

COMPLX = پیچیدگی شرکت (لگاریتم تعداد شعب بانک مورد نظر)

LEV = اهرم مالی (نسبت جمع دارایی به جمع بدهی)

۳. تخمین مدل

قبل از تخمین مدل های نهایی ابتدا با استفاده از آزمون ریشه واحد، ایستایی (مانایی) متغیرهای مورد استفاده در مدل (بجز متغیرهای باینری) بررسی گردید. با توجه به نتایج به دست آمده تمام متغیرها در سطح ایستا شدند. نتایج آزمون F در تخمین مدل، در جدول شماره ۱ ارائه شده است. نتایج آماره آزمون F برای این تابع دلالت بر معنی دار بودن استفاده از روش داده های تابلویی به جای روش حداقل مربعات تجمع شده دارد.

جدول ۱: نتایج آزمون معنی دار بودن اثرات ثابت در مقابل روش حداقل مربعات تجمع شده

Effects Test	Statistic	d.f.	مقدار ارزش احتمال (PV)
Cross-section F	7.577173	(10,538)	0.0000
Cross-section Chi-square	613.967400	10	0.0000

همچنین نتایج آماره آزمون هاسمن به منظور انتخاب روش تخمین مناسب نشان می دهد که برای تخمین مدل، استفاده از روش با اثرات ثابت نسبت به روش با اثرات تصادفی، روش مناسبی می باشد. نتایج این آزمون در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون هاسمن برای انتخاب روش با اثرات ثابت و تصادفی

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	39.899238	4	0.0001

همان طور که ملاحظه شد، نتایج آماره آزمون هاسمن دلالت بر این دارد که مناسب ترین روش برای تخمین مدل در داده های تابلویی روش اثرات ثابت است. نتایج تخمین مدل پژوهش با روش اثرات ثابت در جدول (۴) ارائه شده است. همچنین قبل از تخمین مدل ابتدا به بررسی فروض کلاسیک پانل در رگرسیون ها پرداخته شده است. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی برای مدل های پانل استفاده شده، در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. از آنجائی که P-value آزمون ناهمسانی واریانس کوچک تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض صفر مبنی بر همسانی واریانس ها رد می شود. به عبارتی، نتیجه آزمون والد تعدیل شده حاکی از وجود ناهمسانی واریانس بین واحدهای مقطعی (۱۱ بانک) است. بنابراین مدل به روش GLS تخمین زده خواهد شد. و از آنجائی که P-value آزمون خودهمبستگی بزرگ تر از ۰/۰۵ است دال بر عدم وجود خود همبستگی می باشد. به عبارتی نتایج بدست آمده از آزمون وولدريج در مدل اول نشان دهنده تایید فرضیه صفر و حاکی از عدم وجود خود همبستگی می باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون ناهمسانی واریانس و خود همبستگی برای مدل های پنل

prob	آماره	آزمون ها
.0000	4876.32	آزمون ناهمسانی واریانس بین گروهی (والد تعدیل شده)
.3109	24563.1	آزمون خودهمبستگی (آزمون وولدريج)

نتایج تخمین مدل پژوهش با روش اثرات تصادفی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: نتایج حاصل از تخمین مدل اول به روش با اثرات ثابت در *Eveiws*

متغیر وابسته $DELAY =$ تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی				
متغیرهای مستقل		ضرایب تخمین	سطح آماره t-Statistic	سطح معناداری Prob
C	عرض از مبدأ	-0.098825	-3.448773	0.0006
BSAIZE	اندازه هیأت مدیره	0.282748 -	4.478189 -	0.0000
INDEP	استقلال هیأت مدیره	-0.243554	-1.047968	0.2950
OPIN	اظہار نظر حسابرسی	0.137037-	-1.998008	0.0495
SIZE	اندازه بانک	0.020156	0.358084	0.7208
PROFIT	سودآوری	-0.843693	-6.627396	0.0000
COMPLX	پیچیدگی بانک	0.150518	3.166900	0.0019
LEV	اهرم مالی	0.047816	1.491976	0.1362
R-squared		0.432265		
Durbin-Watson stat		2.114582		

نتایج

همان طور که نتایج نشان می دهند:

- بین اندازه هیأت مدیره و تأخیر ارائه گزارش حسابرِس رابطه منفی و معناداری وجود دارد. اندازه هیأت مدیره با تقویت و مستحکمتر کردن نقش و جایگاه اعضای غیرموظف هیأت مدیره و سهولت بخشیدن به فرایند گزارشگری درون سازمانی و ایجاد ارتباطات موثر و سازنده سبب کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرِس می شود. نتیجه حاصل شده با تحقیق حسین و باهامورس (۲۰۱۳) مطابقت دارد
- بین استقلال هیأت مدیره و تأخیر ارائه گزارش حسابرِس رابطه منفی ولی بدون معنایی وجود دارد. با توجه به نتیجه حاصل شده می توان بیان داشت که وجود بیشتر اعضای غیرموظف در هیأت مدیره سبب بهبود ویژگی های کیفی اطلاعات صورت های مالی و همچنین ارائه به موقع تر گزارش حسابرِس به کاربران می شود. نتیجه بدست آمده (رابطه منفی و بدون معنا) برخلاف نتیجه بدست آمده در تحقیق محمدنور و همکاران (۲۰۱۰) و مطابق با نتیجه حاصله در پژوهش سجادی و همکاران (۱۳۹۱) می باشد.
- ضریب تأثیرگذاری شاخص های سودآوری و اظهار نظر حسابرِس در تخمین مدل منفی و معنادار است. ولی شاخص درصداستقلال هیأت مدیره اثر معناداری بر شاخص تأخیر در گزارش ندارد. این نسبت نشان دهنده عملکرد مدیریت شرکتها است. با توجه به پیشینه پژوهش یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر ارائه به موقع صورتهای مالی، سودآوری شرکت است. شرکت های سودآور، صورتهای مالی خود را زودتر از سایر شرکت ها به بورس ارائه می نمایند.
- شاخص های اندازه بانک و اهرم مالی اثر مثبت ولی بدون معنایی بر سطح شاخص تأخیر در گزارش دارند.
- شاخص پیچیدگی بانک اثر مثبت و معناداری بر تأخیر در گزارش دارد. به عبارت دیگر با افزایش یک واحدی این شاخص در شرکت شاخص تأخیر در گزارش به میزان ۰,۱۵ واحد افزایش می یابد.
- همچنین به منظور بررسی استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و پیش بینی شده توسط معادله رگرسیون) در دوره های مختلف از آزمون دوربین- واتسون استفاده شده است. مقدار $D.W$ محاسبه شده بین ۱/۵ تا ۲/۵ است؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت که جملات خطا در دوره های مختلف مستقل می باشند. به عبارت دیگر مقادیر خطا تصادفی بوده و فرض وجود خودهمبستگی بین خطاهای مدل برآورد شده رد می شوند.

پیشنهادهای پژوهش

- ۱- با توجه به نتایج فرضیه های تحقیق، به استفاده کنندگان از صورتهای مالی و سایر استفاده کنندگان پیشنهاد می گردد که به نقش هیأت مدیره و معیارهای کیفی توضیح دهنده آن در ارایه گزارش به موقع حسابرِس توجه کافی داشته باشند.
- ۲- همچنین، باتوجه به ارتباط منفی بین اظهار نظر حسابرِس، سودآوری و با به موقع بودن گزارش حسابرِس به استفاده کنندگان پیشنهاد می شود در تصمیم گیری های خود به این عوامل توجه کافی داشته باشند.

منابع و مراجع

- [۱] برزیده، فرخ و معیری، مرتضی، (۱۳۸۵). عوامل موثر بر به موقع بودن گزارش حسابرسی "مطالعات حسابداری، شماره ۱۶.
- [۲] حساس یگانه یحیی و ولی زاده لاریجانی اعظم و محمدی امیر (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر تخصص صنعت حسابرس بر گزارشگری مالی و واکنش بازار، فصلنامه بورس اوراق بهادار تهران، شماره ۱۹، پاییز سال پنجم، ص ۶۷ الی ۴۳.
- [۳] حساس یگانه یحیی، کثیری حسین (۱۳۸۶)، مفهوم اهمیت در حسابرسی و تأثیر آن بر اظهارنظر حسابرسی، فصلنامه حسابرس.
- [۴] خدامرادی سعید و همکاران (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر تأخیر گزارشگری مالی میان دوره ای (مطالعات تجربی)، بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش های تجربی حسابداری، سال سوم، شماره ۱۰، زمستان ۱۳۹۲، ص ۸۸ الی ۷۱.
- [5] Abidin, S. and Ahmad-Zaluki, N.A. (2012). Auditor industry specialism and reporting timeliness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 873-878.
- [6] Afify, H.A.E. (2009). Determinants of audit report lag: Does implementing corporate governance have any impact? Empirical evidence from Egypt. *Journal of Applied Accounting Research*, 10 (1), 56-86.
- [7] Ashton, R.H., Willingham, J.J., and Elliott R.K. (1987). An empirical analysis of audit delay. *Journal of Accounting Research*, 25(2), 275-292.
- [8] Dibia, N.O. and Onwuchekwa, J.C. (2013). An examination of the audit report lag of companies quoted in the Nigeria stock exchange. *International Journal of Business and Social Research*, 3(9), 8-16.
- [9] Hussin, W, N,. And Bamahros, H.M.,(2013) Do investment in and the sourcing arrangement of the internal audit function affect audit delay? *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 9 PP.19–32.
- [10] Lee, H.Y. and Jahng, G.J. (2011). Determinants of audit report lag: Evidence from Korea-an examination of auditor-related factors. *Journal of Applied Business Research*, 24(2), 27-44.
- [11] Leventis, S., Weetman, P., and C. Caramanis (2005). Determinants of Audit Report Lag: Some evidence from the Athens Stock Exchange. *International Journal of Auditing*, 9(1): 45-58.
- [12] Mahdavi, G.H. and Jamaliyanpour, M. (1389). Investigation the factors affecting the speed of financial reporting firms listed on Tehran Stock Exchange, *Financial Accounting Researches*, 2(6), 89-108 [In Persian].
- [13] Turel, A., Turel, A., and Çiftci, H.N. (2013). IFRS Adoption and Audit LAG: Evidence from Turkey. *International Conference on Economic and Social Studies*, 10-11 May, 2013, Sarajevo, Turkey.